

Język jako hierarchiczny system dwuklasowy

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Hierarchia jednostek języka
- 2 Dwuklasowość jako cecha języków naturalnych
- 3 Podsystemy języka

Jednostki planu parole

Wielkie zwierzę zbiegło ostatnio z zoo. Dyrekcja wydała oświadczenie, że zwierzę to nie jest groźne dla ludzi. Wprawdzie nikt w to do końca nie uwierzył, ale panika w Warszawie nieco osłabła.

Gallia est [...] divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.

Jednostki planu parole – zdania

Wielkie zwierzę zbiegło ostatnio z zoo. | Dyrekcja wydała oświadczenie, że zwierzę to nie jest jednak groźne dla ludzi. | Wprawdzie nikt w to do końca nie uwierzył, ale panika w Warszawie nieco osłabła.

Gallia est [...] divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. | Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt.

Jednostki planu parole – formy gramatyczne

Wielkie | zwierzę | zbiegło | ostatnio | z | zoo.

*Gallia | est divisa | in | partes | tres, | quarum | unam | incolunt |
Belgae, | aliam | Aquitani, | tertiam | qui | ipsorum | lingua |
Celtae, | nostra | Galli | appellantur.*

Jednostki planu parole – morfemy

Wielki-e | zwierz-ę | z-bieg-ł-o | ostatni-o | z | zoo.

*Galli-a | es-t | di-vis-a | in | part-es | tr-es, | qu-arum | un-am |
in-col-unt | Belg-ae, | ali-am | Aquitan-i, | terti-am | qu-i |
ips-orum | lingu-a | Celt-ae, | nos-tr-a | Gall-i | ap-pell-a-nt-ur.*

Jednostki planu parole – głoski

[v'jɛlk'ɛ zv'jɛʒɛ zb'jɛgʊo ostatńö z zoo]

Abstrakcyjność języka a jego jednostki

| Sfera języka (<i>langue</i>) | Sfera wypowiedzi (<i>parole</i>) |
|-------------------------------------|--|
| FONEM | GŁOSKA |
| MORFEM | MORF |
| LEKSEM (WYRAZ SŁOWNIKOWY) | FORMA GRAMATYCZNA (FORMA WYRAZOWA, SŁOWOFORMA) |
| ZDANIE-TYP (SCHEMAT ZDANIOWY) | ZDANIE-EGZEMPLARZ |

FONEM a GŁOSKA

FONEM – elementarna jednostka języka, nieznacząca, ale różnicująca znaczenia; wiązka cech dystynktywnych.

GŁOSKA – dźwiękowa, empiryczna reprezentacja fonemu.

PRZYKŁADY KILKU RÓŻNYCH GŁOSEK REPREZENTUJĄCYCH TEN SAM FONEM: pol.: [r] – [r'] – [r̥] – [R] – [ɹ]; łac. [t] – [t']; wł. [v] – [v'].

MORFEM a MORF

MORFEM – abstrakcyjny znak elementarny, najmniejsza znacząca jednostka języka.

MORF – tekstowa reprezentacja morfemu.

PRZYKŁADY KILKU RÓŻNYCH MORFÓW REPREZENTUJĄCYCH TEN SAM MORFEM: pol.: /okn-/ok'en-;/krzak-/krzak'-/krzacz-;/p'es-/ps-/pś-;/ łac.: /in-/il-;/omn-/omń-;/ wł.: /perd-/pers-;/ /madr-/madr'-/.

LEKSEM a FORMA GRAMATYCZNA

LEKSEM – abstrakcyjny znak, najmniejsza względnie samodzielna jednostka języka (rejestrowana w słownikach).

FORMA GRAMATYCZNA – tekstowa reprezentacja leksemu.

PRZYKŁADY KILKU RÓŻNYCH FORM REPREZENTUJĄCYCH TEN SAM LEKSEM: pol.: pies – psa – psu; rok – roku – lata – lat; mleć – miele – męł – męłiśmy; łac.: sum – esse – eram; wł.: avere – ho – abbiamo

ZDANIE-EGZEMPLARZ a SCHEMAT ZDANIOWY

SCHEMAT ZDANIOWY – największa, samodzielna jednostka języka; abstrakcyjny wzór konstrukcji empirycznych zdań.

ZDANIE-EGZEMPLARZ – tekstowa realizacja schematu.

PRZYKŁADY KILKU RÓŻNYCH ZDAŃ REALIZUJĄCYCH TEN SAM SCHEMAT $N_1 - V - N_4$: *Jan kocha Marię. Od lat z tym samym zapamiętuję uprawiam jogging. Manus manum lavat. L'acqua cheta rovina i ponti.*

Hierarchia jednostek języka

| | | | | |
|---|-------------------------------------|--------------------------------------|-------------------|---------------------------|
| nielinearne | linearne (liniowe) | | | |
| cechy dystynktywne, np. <i>przedniość,</i> <i>środkowojęzy-</i> <i>kowość</i> | dystynktywne | semantyczne | | |
| | fonemy, np. <i>/k/, /o/, /t/</i> | morfemy | leksemy | zdania |
| | | <i>kot-, -ek, -u,</i> <i>-owi</i> | <i>KOT, KOTEK</i> | <i>To jest mój kotek.</i> |
| FONOLOGIA | | MORFOLOGIA | | SKŁADNIA |

Dwuklasowość jako cecha budowy języka

Jednostki języka –

- fonemy;
- morfemy;
- leksemy;
- schematy zdaniowe.

Zbiór reguł (gramatyka) –

- reguły łączenia jednostek niższego rzędu w jednostki większe;
- reguły używania jednostek.

Podsystemy języka

Podsystem fonologiczny.

Podsystem morfologiczny: fleksyjny i słowotwórczy.

Podsystem składniowy.

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
GATUNKOWE ZRÓŻNICOWANIE WYPOWIEDZI.
Zapraszam!